

Ἡ κυριαρχία τῆς ἀγορᾶς στὸ δημόσιο χῶρο μέσα ἀπὸ τὸν προβληματισμὸ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Ν. ΜΟΣΧΟΥ*

Ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Κοσμήτορα τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἐθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Καθηγητῆ κ. Μάριου Μπέγζου ὁργανώθηκε τὴν Πέμπτη 29.11.2013, στὴν αἴθουσα Ὀπτικοακουστικῶν Μέσων στὴ Θεολογικὴ Σχολή, δημόσια συζήτηση μὲ θέμα «Ἡ κυριαρχία τῆς ἀγορᾶς στὸ δημόσιο χῶρο καὶ ἡ εὐθύνη τῆς θεολογίας» καὶ ὁμιλητὲς τοὺς Βασίλη Καραποστόλη, Καθηγητῆ Πολιτισμοῦ καὶ Ἐπικοινωνίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Ἀπόστολο Νικολαΐδη, Καθηγητῆ Κοινωνιολογίας τῆς Θεολογίας καὶ Κοινωνικῆς Ἠθικῆς τοῦ Τμήματος Κοινωνικῆς Θεολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Νίκο Ξυδάκη, Δημοσιογράφο τῆς ἐφημερίδας «Καθημερινή» καὶ τὸν γράφοντα Δημήτρη Μόσχο, Ἐπίκουρο Καθηγητῆ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας τοῦ Τμήματος Θεολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Τὴ συζήτηση συντόνισε ὁ Ἀναπληρωτὴς Πρόεδρος τοῦ Τμήματος Θεολογίας κ. Κων/νος Δελικωσταντῆς, Καθηγητῆς Φιλοσοφίας στὸ Τμήμα Θεολογίας.

Σὲ μιὰ ἐποχὴ πού ὑπάρχει ἔντονη ἀναζήτηση γιὰ ἓνα διαφοροτικὸ μοντέλο ὁργάνωσης τοῦ βίου, πού πρέπει νὰ λαμβάνει ὑπ' ὄψιν του τὴν οἰκονομικὴ διάσταση ἀλλὰ σαφῶς πρέπει νὰ τὴν ὑπερβαίνει, ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ ὡς ἐκπαιδευτικὸς θεσμὸς πού προετοιμάζει ἀνθρώπους πού ἐκ τῶν πραγμάτων ἐμφορῶνται ἀπὸ ἓνα ἐναλλακτικὸ ἐξωκοσμικὸ ὄραμα γιὰ τὴν ἀνθρώπινη κοινωνία, πρέπει νὰ ἔχει τὸ δικό της λόγο. Ταυτόχρονα, ὁμοίως, ὀφείλει νὰ διαμορφώνει τίς προϋποθέσεις γιὰ τὸν διάλογο καὶ τὴν κατὰ περίπτωσιν σύμπλευσιν μὲ τίς δυνάμεις ἐκείνες πού ἐπίσης κομίζουν μιὰ πρότασιν πού ἀντικειμενικὰ βρίσκεται ἐγγύτερα στὰ κριτήρια τοῦ Εὐαγγελίου, δηλαδὴ γιὰ μιὰ κοινωνία δικαιοτέρα,

* Ὁ Δημήτριος Μόσχος εἶναι Ἐπίκουρος Καθηγητῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας Τμήματος Θεολογίας Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

πού δὲν θὰ ἀποθεώνει τὸν πλοῦτο ὡς ἀποκλειστικὸ κριτήριον κοινωνικῆς προόδου. Μὲ αὐτὲς τὶς προοπτικὲς ξεκίνησε μιὰ τέτοια συζήτηση, πού ἐλπίζουμε νὰ ἔχει συνέχεια καὶ στὸ μέλλον.

Ξεκινώντας μὲ τὴν τοποθέτησή του ὁ Καθηγητὴς κ. Βασίλης Καραποστόλης ἐπεσήμανε τὴν καινούργια πραγματικότητα κατὰ τὴν ὁποία ἡ οἰκονομία ἔφθασε νὰ στραφεῖ ἐναντίον τῆς ἴδιας τῆς κοινωνίας. Αὐτὸ συγκρίνεται μὲ τὴν πραγματικότητα τῆς «ἐρημίας» πού προκύπτει ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ ἀποδιάρθρωση καὶ περιέγραψε τόσο ὁ στωϊκισμὸς, ὅσο καὶ ἡ χριστιανικὴ σκέψη. Μέσα σὲ μιὰ ἐποχὴ ἀπόλυτης ἀδυναμίας τῶν ἐξουσιαζομένων ἀπὸ τοὺς ἐξουσιαστὲς γεννῶνται καὶ αἰσθήματα φόβου ἀλλὰ καὶ συμπόνοιας πού πρέπει νὰ πάρει τὴ θέση τῆς σ' ἓνα νέο πλέγμα κοινωνικῶν σχέσεων. Ἐκεῖ παίζει κάποιον ρόλο καὶ ἡ χριστιανικὴ θεολογία δίνοντας ἓνα χέρι ἀλληλεγγύης πού δὲν θὰ εἶναι οὔτε ἀνοχὴ στὴν ἐκμετάλλευση οὔτε ἐκδίκηση κατὰ τὴν ἀπόδοση δικαιοσύνης, ἀλλὰ θὰ δίνει στὴν συμπόνοια καὶ τὴν ἀλληλεγγύη τὴ δυναμικὴ πού χρειάζονται, ὥστε ἡ κοινωνία νὰ πορεύεται ἂν ὄχι στὴν τελειότητα τουλάχιστον πρὸ ἰσορροπημένα.

Ὁ κ. Ἀπόστολος Νικολαΐδης τόνισε τὴν ἀντίθεση τῆς χριστιανικῆς σκέψης ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ Εὐαγγέλιο μέχρι τοὺς μεγάλους Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἀπέναντι στὴν κερδοσκοπία καὶ τὸ χρῆμα. Ὅστόσο, στὶς μέρες μας ἡ ἀγορὰ ἔχει κυριεύσει ἀκόμα καὶ τὰ ἐθνικὰ κράτη καὶ μεγιστοποιεῖ ταχύτατα τὸ χάσμα μεταξὺ πλουσίων καὶ φτωχῶν. Δυστυχῶς, εἶναι μεγάλες οἱ εὐθύνες καὶ τῆς θεολογίας (ὄχι ὡς ἐργαλειοκοῦ λόγου ἐξουσίας, ἀλλὰ ὡς «μωρίας τοῦ κηρύγματος») πού συχνὰ συμβιβάστηκε μὲ τὴν οἰκονομικὴ κυριαρχία, κυρίως κατὰ τοὺς νεότερους χρόνους. Μέσα ἀπὸ διάφορες παραλλαγές στὴ Δύση προβλήθηκαν τρόποι θέασης ἢ καὶ συμβιβασμοῦ μὲ τὸν πλοῦτο εἴτε ὡς συντηρητισμὸς εἴτε ὡς νεοφιλευθερισμὸς. Ἀντίθετα, ἡ θεολογία θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπεξεργάζεται λύσεις καὶ πρότυπα πού διακήρυξαν οἱ μεγάλοι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας σὲ ζητήματα οἰκονομικῶν σχέσεων καὶ κοινωνικῆς δικαιοσύνης, ὅπως τὸ ἄμεσο μοῖρασμα τῆς ἀποκτώμενης περιουσίας ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία στοὺς φτωχοὺς. Ἀκόμη ὅμως καὶ στὴν Ὁρθόδοξη Ἀνατολὴ δὲν ἀποφεύχθηκε ὁ κίνδυνος τοῦ πλουτισμοῦ καὶ τῶν κακῶν διαχειριστικῶν πρακτικῶν. Σήμερα ἡ θεολογία πρέπει νὰ στηρίζει τὸν ἄνθρωπο μὲ τὴν εὐαισθησία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ νὰ ὀδηγεῖ τὸν ἄνθρωπο σὲ ἀπεξάρτηση ἀπὸ τὴ λογικὴ τοῦ κέρδους καὶ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ. Ἐπίσης, ἡ θεολογία πρέπει νὰ καταδεικνύει τὶς συνέπειες τῆς κυριαρχίας τῆς ἀγορᾶς, ὅπως ἡ ἔλλειψη ἐλευθερίας, ἀντιπροτείνοντας τὸ ἀσκητικὸ ἦθος καὶ καταδεικνύοντας τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ τελικὰ νὰ ἐπαναφέρει τὸν ἄνθρωπο στὸν Θεὸ καὶ νὰ τὸν ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴ λογικὴ τοῦ χρήματος.

Ὁ κ. Ευδάκης αναφέρθηκε στην οὐσιαστική απογύμνωση τοῦ πολιτικοῦ λόγου ἀπὸ ἀνθρωπολογικὸ νόημα κατὰ τίς τελευταῖες δεκαετίες πού δὲν μπορεῖ νὰ δώσει ὄραμα στὸν μέσο πολίτη, τόσο στὴν Ἑλλάδα, ὅσο καὶ σὲ πολλές ἄλλες εὐρωπαϊκὲς χώρες. Στὴν Ἑλλάδα, ὅμως, αὐτὸ συνέβαλε μεταξὺ ἄλλων καὶ στὴν ἐκτροφὴ τοῦ ναζισμοῦ τὸν τελευταῖο καιρὸ καὶ ἀνέδειξε τὴν εὐθύνη τῆς θεολογίας νὰ παρέμβει γιὰ νὰ τὸν καταδικάσει καθαρὰ καὶ νὰ ἀντιδράσει στὴν οικονομικὴ ἐκμετάλλευση. Πρέπει, λοιπόν, ἡ θεολογία νὰ στραφεῖ πρὸς τὴν *vita activa* γιὰ νὰ δώσει ἓνα νόημα πού ἡ τρέχουσα καὶ συμβιβασμένη πολιτικὴ δὲν μπορεῖ νὰ δώσει στὸν σύγχρονο ἄνθρωπο.

Τέλος, ὁ γράφων ἀναφέρθηκε στὴν ὑποχρέωση τῆς θεολογίας νὰ ὑπερασπιστεῖ τὸ δημόσιο χῶρο. Τὸν τελευταῖο λυμάνεται ἡ κυριαρχία τῆς ἀγορᾶς καθὼς ἀπονοηματοδοτεῖ τὸ σύνολο τῶν κοινωνικῶν σχέσεων καὶ τὴν πολιτικὴ ὡς κοινὸ ἐπίτευγμα, ὑποβαθμίζοντάς τα στὴν μονομέρεια τῆς ἀνταλλακτικῆς λειτουργίας. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἀναφέρθηκε ρητὰ καὶ ἡ συμβολὴ τοῦ περιοδικοῦ «Θεολογία», πού στὸ τεῦχος 83/2 φιλοξένησε σημαντικὲς δημοσιεύσεις πού ἀνοιξαν τὸν σχετικὸ προβληματισμὸ καὶ ἰδιαίτερα τοῦ συναδέλφου Ἰωάννη Μπέκου. Ἐνα δεῦτερο πρόβλημα εἶναι ἡ ὑποκατάσταση τοῦ κράτους ὡς πρωτογενοῦς μορφῆς ἐξουσίας μὲ ἐδαφικὴ βάση ἀπὸ μεγάλους ἰδιωτικούς οικονομικούς σχηματισμούς, ἔταιρειες, κοινοπραξίες κ.λπ. πού ἐκβιάζουν τὰ κράτη. Αὐτὴ ἡ διαφαινόμενη ὑποκατάσταση ἐνέχει τὸν κίνδυνο τῆς ἐμπέδωσης ἀντιδημοκρατικῶν δομῶν, καθὼς ἡ πυραμιδοειδῆς δομὴ τους δὲν ἔχει λογικὴ λογοδοσία στὸ σύνολο τῶν ἐργαζομένων, ἀλλὰ τὸ πολὺ στοὺς μετόχους. Ὅμως, ὁ πολιτικὸς λόγος πού ἀφορᾷ στὸ σύνολο τοῦ ὀργανωμένου κοινοῦ βίου, εἴτε πόλης-κράτους εἴτε αὐτοκρατορίας, ὅσο αὐταρχικὸς κι ἂν εἶναι, πάντοτε ἀπευθύνεται στὸ σύνολο τῶν πολιτῶν. Ἀπ' αὐτὴ τὴν πλευρὰ εἶναι ζωτικὴ συνθήκη προόδου, ἐλευθερίας καὶ αὐτοδιάθεσης τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὡς τέτοια βοηθᾷ τὸ ὄραμα καὶ τὸ ἔργο τῆς Ἐκκλησίας νὰ ἀπεργασθεῖ τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο ἡ Ἐκκλησία διαλέχθηκε μ' αὐτὸ τὸ στοιχεῖο ἤδη ἀπὸ τὴ ρωμαϊκὴ ἐποχὴ. Ἡ ὑπεύθυνη ἱστορικὴ δράση γιὰ τὸν Χριστιανὸ ἐκπηγάξει ἄμεσα ἀπὸ τὴν βιβλικὴ θεώρηση τῆς ἱστορίας, πού εἶναι μιὰ μοναδικὴ περιπέτεια τοῦ ἀνθρώπου. Ἄν ἡ ἱστορία εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν χῶρος πού τελεσιουργεῖται ἡ σωτηρία, ὁ δημόσιος χῶρος εἶναι τὸ κεντρικὸ πλαίσιο γύρω ἀπὸ τὸ ὁποῖο ὀργανώνεται ἡ ἀλλαγὴ τῆς ἱστορίας. Μέσα ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν διαφόρων παρεμβάσεων της στὴν κοινωνία κατανοοῦμε πόση σημασία δίνει αὐτὴ στὴν ὑπεράσπιση τοῦ δημοσίου χώρου καὶ αὐτὸ φαίνεται ἐπίσης σὲ θεσμούς καὶ στὴν ἀνάπτυξη δομῶν στὸ ἐσωτερικὸ της, ὅπως ἡ ἀρχὴ τῆς νομιμώ-

τητας, τῆς πλειοψηφίας κ.λπ. πού παρέλαβε ἀλλὰ ἀνέπτυξε οὐσιαστικά ἀπὸ τὸ ρωμαϊκὸ δίκαιο.

Ἡ ὅλη ἐκδήλωση πλαισιώθηκε ἀπὸ μικρὲς παρεμβάσεις-σχόλια τοῦ συντονιστῆ καθηγητῆ κ. Κων/νου Δελικωστάντη, πού ἀναφέρθηκε στὴ σημασία τῆς στωϊκῆς φιλοσοφίας στὸ ἔργο τῆς Hanna Arendt καὶ παρόμοιες πνευματικὲς συμβολὲς πού διαλέγονται μὲ τὸ ἔργο τῆς θεολογίας στὸ τί εἶδους ὀργάνωση τῆς κοινωνίας πρέπει νὰ δραματιζόμεστε. Μαζὶ μὲ τὶς ἐρωτήσεις-παρεμβάσεις φοιτητῶν καὶ συναδέλφων γιὰ ὅλο τὸν προβληματισμὸ (ἂν ὑπῆρξαν π.χ. «καθαρὲς λύσεις» οἰκονομικῶν μοντέλων στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία στὸ παρελθόν, πῶς πρέπει οἱ θεολόγοι νὰ συμμετέχουν σήμερα σὲ κοινωνικοὺς ἀγῶνες κ.λπ.) ἡ συζήτηση μαζὶ μὲ τοὺς ὁμιλητὲς πῆρε τὴ μορφή ἑνὸς στέρους προβληματισμοῦ.

Συμπερασματικά μοροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ἡ συγκεκριμένη ἐκδήλωση ἀποτελεῖ ἕνα οὐσιαστικὸ ἄνοιγμα τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν στὸν γενικώτερο διάλογο γιὰ τὴ νέα πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ πραγματικότητα πού φέρνουν οἱ οἰκονομικὲς ἐξελίξεις τῶν τελευταίων ἐτῶν στὴν Ἑλλάδα καὶ τὸν κόσμο. Ἐδῶ πρέπει νὰ ἀποδοθῶν καὶ τὰ ἀνάλογα εὔσημα στὸν Κοσμήτορα πού διέβλεψε τὴν ἀνάγκη ἀλλὰ καὶ τὶς δυνατότητες πού δημιουργοῦν τέτοιες ἐκδηλώσεις, καθὼς τὰ ἀνοίγματα αὐτὰ μοροῦν νὰ ὠφελήσουν καὶ τὸν ἀγῶνα γιὰ μιὰ καλύτερη κοινωνία, ἀλλὰ νὰ ἐμπλουτίσουν καὶ τὸ θεολογικὸ στοχασμὸ ὀδηγώντας τὸν πέρα ἀπὸ στενὰ τεχνοκρατικὲς συζητήσεις, ὅπως π.χ. τὴν μισθοδοσία τοῦ κλήρου κτ., ὅπου τὸν ἐγκλωβίζει ἡ τρέχουσα πολιτικὴ. Τελικὰ ἡ ὑπεράσπιση τοῦ δημόσιου χώρου ἀπέναντι στὴν ἀπανθρωπία τῆς ὑποκατάστασης κάθε νοήματος τοῦ κοινοῦ βίου ἀπὸ οἰκονομικοὺς δείκτες, γιὰ χάρη τῶν ὁποίων ἀναγορεύεται ὁ πλουτισμὸς ὡς ἰδανικὸ καὶ κριτήριον ὑγιοῦς κοινωνίας (πρβλ. τὸν ὄρο plutocracy, πού χρησιμοποιεῖται ἀπὸ πολλοὺς δημοσιολογοῦντες στὶς ΗΠΑ γιὰ νὰ χαρακτηρίσουν τὴ φαλκίδευση τῆς ψήφου τῶν πολλῶν ἀπὸ τοὺς πλουσίους) εἶναι ἀναπόσπαστο μέρος τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἔργου πού καλεῖται νὰ διακονήσει μὲ σύγχρονο καὶ οὐσιαστικὸ τρόπο τὸν ἀδικούμενον ἄνθρωπο.